

بزهشی در نام و تعداد شهدای نینوا

ابراهیم صالحی حاجی آبادی

دانشجوی دکتری رشته تاریخ اسلام، دانشگاه باقر العلوم قم

salehi.ebrahim114@gmail.com

تاریخ دریافت: ۹۶/۱۲/۲ تاریخ پذیرش: ۹۷/۴/۲۳

چکیده

شهدای نینوا، دردانه‌های حیات و از بهترین و وفادارترین اصحاب سیدالشهدا(ع) بودند که در طول زمان و به علت تکیه بر منابع بی اعتبار یا ضعیف، نامهای فراوانی به آنها افزوده شده است که میتوان آنها را به چند گروه تقسیم کرد. ۱. افرادی که از اساس وجود خارجی نداشتند. ۲. دشمنان اهل بیت که هم عصر امام حسین(ع) بودند و نامشان در شمار شهدای کربلا ضبط شده است. ۳. افرادی که روز عاشورا در لشکر ابن سعد حضور داشتند، ولی به مرور زمان نام برخی از آنها جزء شهدای کربلا ضبط شده است. ۴. کسانی که در لشکر امام حسین(ع) حضور داشتند، اما به علت اسارت یا جراحت، قبول کردن امان نامه از دشمن یا فرار از میدان جان سالم به در بردند و با این وجود نام برخی از آنها در شمار شهدای کربلا ضبط شده است. از همین روی شناخت هویت و تعداد اصحاب سیدالشهدا(ع) و تعیین نام شهدای کربلا و تمییز آن از سایرین، امری لازم و ضروری است.

کلید واژه ها:

شهدای نینوا، تعداد، نام، منابع ضعیف و بی اعتبار، گزارشهای متفاوت

مقدمه

اصحاب امام حسین(ع) از ارکان اصلی تشکیل دهندهی قیام عاشورا بودند. در تاریخ کهن در مورد نام و تعداد آنها اختلاف نظر فراوانی است، از همین روی برخی از نویسندگان بدون توجه به اصول و قواعد پژوهش در تاریخ، به هر کتابی اعتماد کرده و هر نامی را که یافتند در شمار شهدای نینوا ضبط کردند، حال آنکه نتیجهی این کار نادیده گرفتن گزارشهای معتبر تاریخ و اعتماد به گزارش های بی اعتماد یا ضعیف است. از همین روی و با توجه به اینکه برخی از اسامی که در کتب ذیل نام شهدای کربلا ضبط کرده‌اند، از جمله اسامی دشمنان امام بودند یا کسانی که وجود خارجی نداشتند یا در کربلا به شهادت نرسیدند، ضرورت و تحقیق پیرامون این موضوع هویدا میشود .

در مورد پیشینهی این بحث مطلبی که به صورت دقیق و همراه با نقد و بررسی گزارشهای متفاوت در این زمینه باشد و همچنین استخراج نام شهدای کربلا از میان دهها نام یافت نشد و قریب به اتفاق کتبی که پیرامون شهدای کربلا به نگارش در آمده، بدون در نظر گرفتن گزارشهای مربوط به تعداد شهدای نینوا، در صدد استخراج اسماء آنها از هر منع کهن یا متأخر برآمده اند، اما هیچ گونه توجهی به میزان اعتبار منابع مورد استناد، تعارض با دیگر گزارشهای تاریخی و در نظر گرفتن اصول و قواعد پژوهش در تاریخ نکرده‌اند.

در این مقاله با رویکرد پژوهشی - انتقادی، ابتدا پنج گزارش مذکور در کتب کهن در مورد تعداد شهدای کربلا بیان و بررسی میشود، سپس برای هر یک از گروههای چهار گانه مواردی به عنوان نمونه ذکر میشود، تا در نهایت گزارشی که طبق اصول و قواعد پژوهش معتبر(صالحی حاجی آبادی: ۱۳۸۷: ص ۵۱- ۸۰) در مورد تعداد شهدای نینواست مشخص شود.

بخش اول

در این بخش پنج گزارش در مورد تعداد شهدای نینوا مورد نقد و بررسی قرار میگیرد.

گزارش اول: ۱۴۵ تن

مورخینی چون طبری (۳۱۰ق)، عبدالرحمن بن جوزی (۵۹۷ق)، سبط ابن جوزی (۶۵۴ق)، المزی (۲۷۴ق)، ذهبی (۷۴۸ق)، ابن کثیر (۷۷۴ق)، ابن حجر (۲۸۵ق) به نقل از عمار دهنی از ابوجعفر گزارش کردند:

وقتی حر برای اولین بار با سیدالشهداء (ع) ملاقات کرد، به آن حضرت گفت: « باز گرد که من پشت سرم خیری برای تو ندیدم».

امام خواست باز گردد که با مخالفت برادران مسلم مواجه شد؛ پس امام همراه ۴۵ اسب سوار و ۱۰۰ پیاده نظام وارد کربلا شد.

هنگام ملاقات امام با عمر بن سعد، آن حضرت فرمود: یکی از این سه پیشنهاد مرا قبول کنید: « ... یا بگذارید نزد یزید بروم...».

ابن سعد درخواست امام را به عبیدالله نوشت، ولی او نپذیرفت، از همین روی جنگ رخ داد و تمام اصحاب سیدالشهداء (ع) به شهادت رسیدند (طبری، ۱۳۵۸: ۴/ ۲۹۲). برخی تنها این بخش از این گزارش را نقل کردند: « اصحاب سیدالشهداء (ع) روز عاشورا ۴۵ اسب سوار و ۱۰۰ پیاده نظام بودند» (ابن نما، ۱۳۶۹: ص ۳۹. ابن طاووس، ۵۲۱۴: ص ۱۵۸)؛ اما این گزارش از چند جهت قابل تأمل است؛ اولاً: طبری - که اولین منبع در نقل این گزارش است و منبع برای سایر کتب - افزون بر بیان این گزارش، قول دیگری - گزارش ۲۷ اصحاب (طبری، ۱۳۵۸: ۴/ ۰۲۳)، ۲۷ شهید (طبری، ۱۳۵۸: ۴/ ۳۴۸) و ۲۷ سر را نیز نقل کرده (طبری، ۱۳۵۸: ۴/ ۳۴۹)، حال کدام گزارش را باید ترجیح داد؟ گزارش ۱۴۵ تن یا ۲۷ تن؟! ظاهراً گزارش

دوم بهخاطر تقدم زمانی و تعدد منابع کهن ارجح است که در ادامه ذیل گزارش پنجم بیان میشود.

ثانیاً: حر به امام(ع) گفت: « باز گرد که من پشت سرم خیری برای تو ندیدم». این در حالی است که وقتی امام حسین(ع) از شهادت مسلم مطلع و قصد بازگشتن داشت، حر به شدت از برگشتن امام ممانعت به عمل آورد و مورخینی چون ابومخنف(۱۵۷ق)، ابن سعد(۳۰۲ق)، طبری(۳۱۰ق) طبق یک گزارش، ابن اعثم(۳۱۴ق)، شیخ مفید(۱۳ق)، مسکویه(۱۲۴ق) فتال(۵۰۸ق)، طبرسی(۵۴۸ق)، ابن شهر آشوب(۵۸۸ق)، ابن جوزی(۵۹۷ق)، ابن اثیر(۶۳۰ق)، ابن طاووس(۶۶۴ق)، ابی الفداء(۲۷۳ق)، النویری(۷۳۳ق) و ابن کثیر(۷۷۴) به این مطلب تصریح کرده‌اند. ک: ابومخنف، ۱۳۶۴: ص ۲۸ - ۸۵. ابومخنف، ۱۳۶۷: ص ۱۶۸ - ۱۷۱. ابن سعد، ۱۴۱۵: ص ۶۸. طبری، ۱۳۵۸: ۱/۴ و ۲۳۰ و ۳۰۳. ابن اعثم، ۱۴۱۱: ۵/۷۶ و ۷۷. شیخ مفید، ۱۴۱۳:

۷۸/۲ - ۸۰. مسکویه، ۱۳۶۶: ۲/۶۰. نیشابوری، بی تا: ۱۷۹. طبرسی، بی تا: ص ۲۳۲ و ۳۳۲. ابن شهر آشوب، بی تا/۴: ۹۶. ابن جوزی، ۲۱۴۱: ۵/۳۳۵. ابن اثیر، ۱۳۹۹: ۴/۴۶ و ۴۷. ابن طاووس، ۵۲۱۴: ص ۱۳۷. ابی الفداء، بی تا: ۱/۱۹۰. نویری، بی تا:

۴/۱۸. ابن کثیر، ۱۴۰۸: ۸/۱۸۶. (یا در گزارش دیگری ابومخنف) ۱۵۷ق)، طبری(۳۱۰ق)، شیخ مفید(۴۱۳ق)، فتال نیشابوری(۵۰۸ق)، طبرسی(۵۴۸ق)، ابن اثیر(۶۳۰ق) نقل کردند: امام بعد از نماز صبح در قصر بنی مقاتل، سعی در متفرق کردن اصحاب و انحراف از سمت کوفه را داشت که حر مانع متفرق شدن آنها میشد و این کشاکش ادامه داشت تا به نینوا رسیدند(ابومخنف، ۱۳۶۷: ص ۱۷۷. ابومخنف، ۱۳۶۴: ص ۲۹ و ۹۳. طبری، ۱۳۵۸: ۴/۳۰۸. شیخ مفید، ۱۴۱۳: ۲/۲۸. نیشابوری، بی تا: ص ۱۸۰. طبرسی،

بی تا: ص ۴۵. ابن اثیر، ۱۳۹۹: ۴ / ۵۱؛) پس اینکه بیان شد: «حربن یزید به امام پیشنهاد بازگشت داد» نادرست و بر خلاف دو گزارش مذکور است.

ثالثاً: اصحاب امام حسین(ع) خاصه اهل بیت، از بهترینها بودند. ر. ک: أبو مخنف، ۱۳۶۴: ص ۱۰۷. طبری، ۱۳۵۸: ۴ / ۳۱۷.

الاصفهانی، ۱۹۷۰: ص ۷۴. نیشابوری، بی تا: ص ۱۸۳. شیخ مفید، ۱۴۱۳: ۲ / ۹۱. ابن اثیر، ۱۳۹۹: ۴ / ۵۷. ابن اعثم، ۱۴۱۱: ۵ / ۹۵،) حال در آن شرایط حاد و حساس چگونه برادران مسلم در مقابل تصمیم سیدالشهداء(ع) تسلیم نشدند؟ وانگهی در صورتی که «حر اجازهی بازگشت» داد، امام حسین(ع) کسی نبود که در برابر نظر برادران مسلم تسلیم شود، همانگونه که وقتی بزرگان آن روزگار، حضرت را از رفتن به کوفه برحذر داشتند، امام به نظر آنان اعتنایی نکرد و راهی کوفه شد.

رابعاً: عمار دهنی از امام باقر(ع) نقل کرد: امام حسین(ع) از ابن سعد خواست «به او اجازه دهد تا نزد یزید رفته و با او بیعت کند!» اما این مطلبی نادرست و تهمتی بیش نیست. ر. ک: صالحی حاجی آبادی، ۱۳۹۷: ص ۳۱۵-۳۱۷.

خامساً: عمار دهنی نقل کرد: در لشکر امام حسین(ع) ۴۵ اسب سوار حضور داشتند؛ حال آنکه به تصریح أبو مخنف(۱۵۷ق)، بلاذری(۷۹۲ق)، دینوری(۲۸۲ق)، یعقوبی(۸۴۲ق) طبق یک نقل، طبری(۳۱۰ق) طبق یک گزارش، طبری شیعی(قرن چهارم)، شیخ مفید(۴۱۳ق)، مسکویه(۱۲۴ق)، (فتال) ۵۰۸ق، (طبرسی) ۵۴۸ق، (خوارزمی) ۵۶۸ق، (ابن جوزی) ۵۹۷ق، (ابن اثیر) ۶۳۰ق، (ابن عدیم) ۶۶۰ق، (نویری) ۷۳۳ق، (ابن کثیر) ۷۷۴ق، (مقریزی) ۸۴۵ق) روز عاشورا ۲۳ اسب سوار در لشکر سیدالشهداء(ع) حضور داشتند(أبو مخنف، ۱۳۶۴: ص ۱۱۳. بلاذری، بی تا: ۳ / ۳۹۵. دینوری، ۱۹۶۰: ص ۵۶۲. یعقوبی، بی تا: ۲ / ۴۳۲. طبری

۱۳۵۸: ۴ / ۰۲۳. طبری شیعی، ۱۴۱۳: ص ۱۷۸. شیخ مفید ۱۴۱۳: ۲ / ۹۵. مسکویه، ۱۳۶۶:

۲ / ۷۵. نیشابوری، بی تا: ص ۱۸۴.

طبرسی، بی تا: ص ۴۰۲. طبرسی، ۱۴۰۶: ص ۳۱. خوارزمی، ۱۴۱۸: ۲ / ۶. ابن جوزی، ۲۱۴۱:

۵ / ۳۳۸. ابن اثیر، ۱۳۹۹: ۴ / ۵۹.

ابن عدیم، ۱۴۰۸: ۶ / ۸۲۶۲. نویری، بی تا: ۲ / ۴۳۸. ابن کثیر، ۱۴۰۸: ۸ / ۲۱۹. مقریزی،

۱۴۲۰: ۵ / ۳۶۴. نه ۴۵ اسب سوار.

طبیعتاً گزارش «۲۳ اسب سوار» به علت تقدم و تعدد منابع، از اعتبار بیشتری نسبت به

گزارش «۴۵ اسب سوار» برخوردار است.

سادساً: عمار دهنی به نقل از امام باقر(ع) تصریح کرد: « فقاتله فقتل اصحاب الحسین

کلهم: پس ابن سعد با حسین وارد جنگ شد و تمام اصحاب آن حضرت را به شهادت

رساند». بر اساس این متن، تمام ۱۴۵ تن روز عاشورا به شهادت رسیدند و واژه «کلهم»

بر این مطلب تاکید دارد. حال آنکه روز عاشورا برخی از اصحاب سیدالشهداء(ع) همانند

ضحاکبن عبدالله(أبومخنف، ۱۳۶۴: ص ۱۵۷. طبری، ۱۳۵۸: ۴ / ۳۳۹)، غلام عبدالرحمنبن

عبد ربه(أبومخنف، ۱۳۶۴: ص ۱۱۵. طبری، ۱۳۵۸: ۴ / ۱۲۳)، عقبهبن سمعان(أبومخنف

، ۱۳۶۷: ص ۵۷۲. أبومخنف، ۱۳۶۴: ص ۲۰۲. طبری، ۱۳۵۸: ۴ / ۳۴۷. بلاذری، بی تا:

۳ / ۰۵۲. ابن اثیر، ۱۳۹۹: ۴ / ۸۰)، سواربن ابی حمیر(ر. ک: بلاذری، بی تا: ۳ / ۴۰۵. مشهدی

، ۱۴۱۹: ۴۹۵. ابن طاووس، ۱۴۱۶:

۳ / ۸۰. ابن زبیر، ۱۴۰۳: ص ۱۷۳. ابن احمد، ۱۴۰۵: ص ۲۲۱) و مرقعبن ثمامه زنده

ماندند(أبومخنف، ۱۳۶۴: ص ۲۰۲. بلاذری، بی تا: ۳ / ۴۱۱، نام پدرش را قمامه ضبط کرده

است. طبری، ۱۳۵۸: ۴ / ۳۴۷. ابن اثیر، ۱۳۹۹: ۴ / ۸۰. نویری، بی تا: ۲ / ۴۶۳)، پس این

ادعای عمار نادرست و قابل تامل است. بنابراین با توجه به اشکالاتی که بیان شد، گزارش عمار دهنی قابل تامل است.

گزارش دوم ۸۹ تن

ابن سعد (۳۰۲ق) و ذهبی (۷۴۸ق) گزارش کردند: پنجاه تن [از اصحاب] همراه امام حسین (ع) بودند، بیست تن از لشکر دشمن به وی ملحق و ۱۹ تن از اهل بیتش همراه او بودند. امام حسین (ع) خطاب به لشکر ابن سعد مطالبی فرمود، از جمله اینکه « مرا را رها کنند تا نزد یزید رفته و دست در دست او بگذارم » (ابن سعد، ۱۴۱۵: ص ۶۹. ذهبی، ۲۲۱۴: ۱۴/۵، با اینکه ذهبی این مطلب را از ابن سعد نقل کرده، اما «بیعت با یزید» را گزارش نکرده است). طبق این گزارش، اصحاب سیدالشهداء (ع) روز عاشورا ۸۹ تن بودند؛ اما این گزارش نیز مخدوش است، زیرا اولاً: این گزارش تنها توسط ابن سعد نقل شده و ذهبی نیز آن را از ابن سعد ذکر کرده است.

ثانیاً: این گزارش توان مقابله با گزارش پنجم که توسط بسیاری از بزرگان متقدم نقل شده را ندارد.

ثالثاً: در این گزارش ادعا شده: «امام حسین (ع) حاضر شد با یزید بیعت کند»، ولی اساس این مطلب تهمت و دروغی بیش نیست. ر. ک: صالحی حاجی آبادی، ۱۳۹۷: ص ۳۱۵-۳۱۷)، بنابراین گزارش فوق نیز مخدوش و قابل استناد نیست.

گزارش سوم: ۸۷ تن

مسعودی (۳۴۶ق) نقل کرد: وقتی سیدالشهداء (ع) در قادسیه با لشکر حر مواجه شد، حر خبر شهادت مسلم را داد و گفت: « باز گرد؛ من پشت سرم خیری برایت ندیدم ». امام تصمیم به بازگشتن گرفت که با مخالفت برادران مسلم مواجه شد، از همین روی به سمت

کوفه حرکت کرد تا اینکه به لشکر ابن سعد برخورد کرد. شمار اصحاب امام ۵۰۰ اسب سوار از اهل بیت و اصحاب و صد پیاده نظام بودند. تمام افرادی که روز عاشورا با [امام حسین] ع (به شهادت رسیدند، ۸۷ تن بودند) مسعودی، ۱۳۸۵: ۳ / ۶۱).

مسعودی در اینجا دو ادعا کرده، یکی آنکه ششصد تن، همراه امام به کربلا آمدند. دوم اینکه روز عاشورا ۸۷ به شهادت رسیدند؛ اما گزارش مسعودی نیز از چند جهت قابل تامل است، اولاً: مسعودی در قرن چهارم متفرد در ذکر این گزارش است، پس توان مقابله با دیگر گزارشها، از جمله گزارش پنجم را ندارد.

ثانیاً: این جمله که حر خطاب به امام ع گفت: « باز گرد من خیری در کوفه برایت ندیدم » توسط طبری (۳۱۰ق)، عبدالرحمن بن جوزی (۵۹۷ق)، سبط ابن جوزی (۶۵۴ق)، المزی (۲۷۴ق)، ذهبی (۷۴۸ق)، ابن کثیر (۷۷۴ق)، ابن حجر (۲۸۵ق) نیز نقل گردیده و ذیل آن تصریح شده: « امام همراه ۴۵ اسب سوار و ۱۰۰ پیاده نظام وارد کربلا شد » طبری، ۱۳۵۸: ۴ / ۲۹۲. ابن جوزی: ۲۱۴۱:

۹۲۳ / ۵. ابن جوزی، بی تا: ص ۵۱۲. المزی، ۱۴۱۳: ۶ / ۷۲۴. ذهبی، ۹۲۱۴: ۳ / ۳۰۸. ابن کثیر، ۱۴۰۸: ۸ / ۱۴۲. ابن حجر، ۱۴۰۴: ۲ / ۳۰۴. ابن حجر، ۶۲۱۴: ۲ / ۷۱، پس ذیل این گزارش، با گزارش مسعودی که نقل کرد: « امام همراه ۵۰۰ اسب سوار و صد پیاده نظام به کربلا آمد » ناسازگاری است.

ثالثاً: همانگونه که در گزارش اول ذیل ثانیاً بیان شد: پیشنهاد حر به امام مبنی بر بازگشت و نیز سخن برادران مسلم که ما میجنگیم، نادرست است.

رایعاً: این گزارش مبنی بر آنکه شهدای کربلا ۸۷ تن بودند، تاب توان مقابله با گزارش چهارم و پنجم را بهخاطر تعدد و تقدم منابع ندارد، در نتیجه گزارش مسعودی همانند دو گزارش قبل از آن قابل استناد نیست.

گزارش چهارم: ۷۸ تن

ابومخنف(۱۵۷ق)، (دینوری)۲۸۲ق، (طبری)۳۱۰ق، (شیخ مفید)۴۱۳ق، (ابن عساکر)۵۷۱ق، (ابن جوزی)۵۹۷ق، (ابن اثیر)۶۳۰ق، (ابن نما)۶۴۵ق، (ابن عدیم)۶۶۰ق، (نویری)۷۳۳ق، (صدفی)۷۶۴ق (و ابن صباغ)۸۵۵ق (گزارش کردند: یکی از لشکریان ابن زیاد در شام خطاب به یزید گفت: حسین با هجده تن از اهل بیت خود و شصت تن دیگر از اصحاب، به کربلا آمدند و چون به حکم امیر سر فرود نیاوردند همه را کشتیم) ابومخنف، ۱۳۶۴: ص ۱۰۲. دینوری، ۱۹۶۰: ص ۶۰۲، با این حال یک صفحه قبل بیان کرد: ۲۷ سر اصحاب حسین به کوفه فرستاده شد، همان ص ۵۹۲. طبری، ۱۳۵۸: ۴ / ۳۵۱. شیخ مفید، ۱۴۱۳:

۱۱۸ / ۲. ابن عساکر، ۱۴۱۵: ۱۸ / ۴۴۵. ابن جوزی، ۲۱۴۱: ۵ / ۳۴۱. ابن اثیر، ۱۳۹۹: ۴ / ۸۳. ابن نما، ۱۳۶۹: ص ۷۸. ابن عدیم،

۱۴۰۸: ۶ / ۶۳۱. نویری، بی تا: ۰۲ / ۴۶۷. صدفی، ۰۲۱۴: ۱۴ / ۷۲۱. ابن صباغ، ۲۲۱۴: ۲ / ۸۳۱).

همین گزارش به گونه‌های دیگری نیز نقل شده است، مثلاً ابن سعد(۳۰۲ق) گوید: « حسین(ع) همراه هجده تن از اهل بیت و هفتاد تن از شیعیانش بر ما وارد شد» (ابن سعد، ۱۴۱۵: ص ۸۱؛ یا ابن اعثم)۳۱۴ق(نقل کرد: « حسین(ع) همراه ۲۳ مرد از شیعیان، خواهران و اهل بیتش بر ما وارد شدند» ابن اعثم، ۱۴۱۱: ۵ / ۷۲۱؛ یا دمشقی)۸۷۱ق(گزارش کرد:

« حسین » ع (همراه نوزده تن از بنی هاشم و شصت تن از غیر بنی هاشم بر ما وارد شدند) ابن دمشقی، ۱۴۱۶: ۷۰۲ / ۲. طبیعتاً آنچه توسط ابن سعد، ابن اعثم و دمشقی ذکر شده است، توان مقابله با گزارش فوق که توسط یازده تن از مورخین نقل شده را ندارد.

در هر صورت طبق گزارش چهارم امام حسین ع (همراه ۷۸ تن از اصحاب و اهل بیتش به محاصره‌ی لشکر ابن سعد در آمدند و علی رغم آنکه گزارش فوق توسط چهار تن از بزرگان قبل از قرن پنجم یعنی ابومخنف) ۱۵۷ق، (دینوری) ۲۸۲ق، (طبری) ۳۱۰ق، (شیخ مفید) ۴۱۳ق (نقل شده، اما با این وجود توان مقابله با گزارش پنجم که شامل سه گزارش در مورد تعداد اصحاب، شهدا و سرهای از تن جدا است را ندارد، افزون بر آنکه کسانی که این گزارش را نقل کردند، گزارش پنجم را نیز نقل کردند و در صورت تعارض میان این دو گزارش، نقل پنجم بخاطر تعدد و تقدم منابع ارجح از گزارش چهارم است.

گزارش پنجم: ۲۷ تن

بزرگانی چون ابومخنف) ۱۵۷ق، (بلاذری) ۷۹۲ق، (دینوری) ۲۸۲ق، (یعقوبی) ۸۴۲ق، (طبری) ۳۱۰ق، (طبری شیعی) قرن چهارم، (شیخ مفید) ۴۱۳ق، (مسکویه) ۱۲۴ق، (فتال) ۵۰۸ق، (طبرسی) ۵۴۸ق، (خوارزمی) ۵۶۸ق، (ابن جوزی) ۵۹۷ق، (ابن اثیر) ۶۳۰ق، (ابن عدیم) ۶۶۰ق، (نویری) ۷۳۳ق، (ابن کثیر) ۷۷۴ق، (مقریزی) ۸۴۵ق (تصریح دارند: امام حسین ع) بعد از نماز صبح عاشورا، همراه ۲۳ اسب سوار و چهل پیاده نظام خارج [و آماده‌ی نبرد] شد) ابومخنف، ۱۳۶۴: ص ۱۱۳. بلاذری، بی تا: ۳ / ۳۹۵. دینوری، ۱۹۶۰: ص ۵۶۲. یعقوبی، بی تا: ۲ / ۴۳۲. طبری، ۱۳۵۸: ۴ / ۰۲۳. طبری شیعی، ۱۴۱۳: ص ۱۷۸. شیخ مفید ۱۴۱۳: ۲ / ۹۵. مسکویه،

- ۱۳۶۶: ۷۵ / ۲. نیشابوری، بی تا: ص ۱۸۴. طبرسی، بی تا: ص ۴۰۲. طبرسی، ۱۴۰۶: ص ۳۱.
خوارزمی، ۱۴۱۸: ۶ / ۲. ابن جوزی، ۲۱۴۱: ۵ / ۳۳۸. ابن اثیر، ۱۳۹۹: ۴ / ۵۹. ابن عدیم، ۱۴۰۸:
۶ / ۸۲۶۲. نویری، بی تا: ۴۳۸ / ۰۲. ابن کثیر، ۱۴۰۸: ۸ / ۲۱۹. مقریزی،
۱۴۲۰: ۵ / ۳۶۴. طبق این گزارش روز عاشورا ۲۷ تن جنگجو همراه سیدالشهداء (ع) بودند.
در گزارش دیگری أبو مخنف (۱۵۷ق)، بلاذری (۹۷۲ق)، طبری (۳۱۰ق)، طبری شیعی) قرن
چهارم)، مسکویه (۱۲۴ق)، خوارزمی (۵۶۸ق)، ابن اثیر (۶۳۰ق)، ابن حاتم (۶۶۴ق) ابن
کثیر (۷۷۴ق)، ابن دمشقی (۸۷۱ق) تصریح دارند: در کربلا ۲۷ تن از اصحاب امام (ع) به
شهادت رسیدند (أبو مخنف، ۱۳۶۴: ص ۲۰۲. طبری، ۱۳۵۸: ۴ / ۳۴۸. طبری شیعی، ۱۴۱۳:
ص ۱۷۸. مسکویه، ۱۳۶۶: ۲ / ۷۳. بلاذری، بی تا: ۳ / ۴۱۱. خوارزمی، ۱۴۱۸: ۲ / ۴۴. ابن اثیر
، ۱۳۹۹: ۴ / ۸۰. ابن حاتم، بی تا: ص ۵۵۹. ابن کثیر ،
۱۴۰۸: ۸ / ۰۶۲. ابن دمشقی، ۱۴۱۶: ۲ / ۹۰۲).
در گزارش سوم أبو مخنف (۱۵۷ق)، بلاذری (۷۹۲)، دینوری (۲۸۲ق)، طبری (۳۱۰ق)، شیخ
مفید (۴۱۳ق)، طبرسی (۵۴۸ق)، خوارزمی (۵۶۸ق)، ابن نما (۶۴۵ق)، ابن عدیم (۶۶۰ق)، ابن
حاتم (۶۶۴ق)، ابن کثیر (۷۷۴ق)، ابن دمشقی (۸۷۱ق) و العینی (۸۵۵ق) بیان کردند: روز
عاشورا ۲۷ سر اصحاب جدا و به کوفه فرستاده شد (أبو مخنف، ۱۳۶۴: ص ۰۴۲. بلاذری، بی
تا:
۳ / ۰۶۲. دینوری، ۱۹۶۰: ص ۵۹۲، دینوری ابتدا تصریح میکند: ۲۷ سر جدا شد، اما در ادامه
بیان کرد: ۷۵ سر را قبائل حمل کردند. طبری، ۱۳۵۸: ۴ / ۳۴۹. شیخ مفید، ۱۴۱۳: ۲ / ۱۱۳.
طبرسی، بی تا: ص ۵۱۲. خوارزمی، ۱۴۱۸: ۲ / ۴۵. ابن نما، ۱۳۶۹:

ص ۶۵. ابن عدیم، ۱۴۰۸: ۶/ ۶۳۰۲. ابن حاتم، بی تا: ص ۵۵۹. ابن کثیر، ۱۴۰۸: ۸/ ۰۶۲. ابن دمشقی، ۱۴۱۶: ۲/ ۹۰۲. العینی، بی تا: ۱۶/ ۴۱۲. هر چند در مورد تعداد سرهای شهدا، گزارشهای دیگری همانند (۶۳) ابن جوزی، ۲۱۴۱: ۵: ۳۴۱، (۷۰) ر. ک:

أبومخنف، ۱۳۶۴: ص ۲۳۲ - ۳۴۲. طبری، ۱۳۵۸: ۴/ ۳۵۸. ابن شهر آشوب، بی تا: ۴/ ۲۱۱، با این وجود در تعداد سرهایی که قبائل حمل کردند، مطلبی متفاوت گزارش کرده است. ابن اثیر، ۱۳۹۹: ۴/ ۹۱ و ۲۹. نویری، بی تا: ۰۲/ ۴۶۱. ابن صباغ، ۲۲۱۴:

۲/ ۸۴۹، (۷۸) ابن طاووس، ۵۲۱۴: ص ۱۹۰، (۲۸) بلاذری، بی تا: ۳/ ۰۷۲، (۲۹) نیز گزارش شده است) ابن جوزی، بی تا: ص ۵۶۲، اما این گزارشها توان مقابله با گزارش ۲۷ سر را بهخاطر تقدم، اعتبار و تعدد منابع را ندارد.

با توجه به آنچه بیان شد، گزارش پنجم اصح گزارشها در مورد تعداد و شهدای نینواست که از میان این ۲۷ تن، هجده تن آنها از جزء اهل بیت امام حسین (ع) بودند) أبومخنف، ۱۳۶۴: ص ۱۰۲. ابن سعد، ۱۴۱۵: ص ۸۱. دینوری، ۱۹۶۰: ص ۶۰۲، اما یک صفحه قبل از این تصریح کرد: ۲۷ سر از اصحاب حسین به کوفه فرستاده شد، همان ص ۵۹۲. طبری، ۱۳۵۸: ۴/ ۳۵۱. شیخ مفید، ۱۴۱۳: ۶/ ۱۱۸. ابن عساکر، ۱۴۱۵: ۱۸/ ۴۴۵. ابن جوزی، ۲۱۴۱: ۵/ ۳۴۱. ابن اثیر، ۱۳۹۹: ۴/ ۸۳. ابن نما، ۱۳۶۹: ص ۷۸. ابن عدیم، ۱۴۰۸: ۶/ ۶۳۱۲. نویری، بی تا: ۰۲/ ۴۶۷. صدفی، ۲۰۲۴: ۱۴/ ۷۲۱. ابن صباغ، ۲۲۱۴: ۲/ ۸۳۱) و با تحقیق و بررسی که در کتب کهن و منابع معتبر صورت گرفت، اسامی این هجده تن از شهدای بنی هاشم به شرح ذیل است که تفصیل آن در جای دیگری بیان شده است). ک: صالحی حاجی آبادی، ۱۳۹۷: ص ۳۴-۳۲۱).

فصلنامه علمی پژوهشی تاریخ. سال سیزدهم. شماره پنجاه / پائیز ۱۳۹۷

۱	ابوالفضل العباس	۶	عبدالرحمن بن عقیل	۱۱	عبداللهین مسلم	۱۶	محمد بن ابی سعید
۲	ابوبکر بن حسن	۷	عبداللهین حسن	۱۲	عثمان بن علی	۱۷	محمد بن عبدالله
۳	ابوبکر بن علی	۸	عبداللهین حسین	۱۳	علین حسین	۱۸	محمد بن علی (محمد اصغر)
۴	جعفر بن عقیل	۹	عبداللهین عقیل	۱۴	عونین عبدالله		
۵	جعفر بن علی	۱۰	عبداللهین علی	۱۵	قاسم بن حسن		

اسامی ۵۴ تن از شهدای غیر بنی هاشم با استناد به کتب معتبر و کهن عبارتند از:

۱	ابوشعاعه (یزید بن زیاد)	۱۵	حنظله بن اسعد شامی	۹۲	ضرغام بن مالک	۴۳	عمرو بن قرظه
۲	ابوشامه (عمرو بن عبدالله)	۱۶	حوی مولای ابوذر	۳۰	عابس بن ابی شیبب	۴۴	قاسط بن زهیر
۳	ام وهب	۱۷	رمیث بن عمرو	۳۱	عامر بن مسلم	۴۵	کنانه بن عتیق
۴	انس بن حارث	۱۸	زاهر مولای عمرو	۲۳	عبدالرحمن بن عبدربه	۴۶	مالک بن عبد بن سریع
۵	بدر بن معقل	۱۹	زهیر بن سلیم	۳۳	عبدالرحمن بن عبدالله	۴۷	مجمعین عبدالله
۶	بریر بن خضیر	۲۰	زهیر بن قین	۳۴	عبدالرحمن بن عزره غفاری	۴۸	مسعود بن حجاج
۷	بشیر بن عمرو حضرمی	۲۱	سعد مولای عمرو	۳۵	عبدالله بن عزره غفاری	۴۹	مسلم بن عوسجه
۸	جابر بن حارث سلمانی	۲۲	سعید بن عبدالله حنفی	۳۶	عبداللهین عمیر کلبی	۵۰	مسلم بن کثیر
۹	جناده بن حارث انصاری	۳۲	سلیمان مولای حسین	۳۷	عبداللهین یزید	۵۱	منجج مولای حسین
۱۰	جندب بن حجر کندی	۴۲	سوید بن عمرو	۳۸	عبیدالله بن یزید	۲۵	نافع بن هلال
۱۱	حبیب بن مظاهر	۵۲	سیف بن حارث	۳۹	عمار بن ابی سلامه	۵۳	نعمین عجلان
۲۱	حجاج بن مسروق	۶۲	سیف بن مالک	۴۰	عمار بن حسان	۵۴	یزید بن نبیط
۱۳	حربن یزید	۷۲	شیبین عبدالله	۴۱	عمر بن خالد		
۱۴	حلاس بن عمرو	۸۲	شوذب مولای شاکر	۲۴	عمرو بن ضبیعه		

تفصیل و شرح حال آن شهدای والا مقام در جای دیگری طرح و بررسی شده است) صالحی حاجی آبادی، ۱۳۹۷: ص ۱۶۹-

(. ۳۴۳)

بخش دوم:

همانگونه که گذشت طبق منابع معتبر، متعدد و کهن و با در نظر گرفتن اصول و قواعد پژوهش در تاریخ، شمار شهدای نینوا ۲۷ تن است، لذا مشکل است بتوان اسامی افزون بر این ۲۷ تن را در شمار شهدای نینوا برشمرد. در یک تقسیم بندی میتوان این افراد در چهار گروه ذکر کرد.

گروه اول، افرادی که برای اولین بار نامشان در برخی کتب ضعیف یا بی اعتبار و بعد قرن‌ها بعد از عاشورا نقل شده و در دیگر کتب کهن و معتبر هیچ رد و نشانی از اینها نیست. از جمله این کتب میتوان به کتاب بی اعتباری و مجعول مقتل ابی مخنف اشاره کرد. ک: صالحی حاجی آبادی، «پژوهش تاریخی در هویت مقتل ابی مخنف» ۱۳۸۸: ص ۵۱-۷۴. در این کتاب که مولفش ناشناس و ظاهراً در قرن چهارم تالیف شده، اسامی افرادی چون یزیدبن مظاهر و یحییبن کثیر(ناشناس، ۱۳۳۰: ص ۲۴ و ۲۵)، ابراهیمبن حسین و علیبن مظاهر(ناشناس، ۱۳۳۰: ص ۲۴)، معلی و عمیربن

مطاع(ناشناس، ۱۳۳۰: ص ۴۳)، مالکبن داود و موسیبن عقیل(ناشناس، ۱۳۳۰: ص ۴۵)، یزیدبن مظاهر، عمیربن مطاع، اسد کلبی و داودبن طرماع در شمار شهدای کربلا ضبط شده(ناشناس، ۱۳۳۰: ص ۲۵) و تمام نویسندگان بعدی با استناد به این کتاب، نام افراد فوق را با اضافات فراوانی در شمار شهدای نینوا ضبط کرده‌اند، حال آنکه تا جایی که بررسی شد در دیگر کتب کهن هیچ رد و نشانی از نام این افراد یافت نشد، تا چه رسد به حضور و شهادت آنها در کربلا. ک: صالحی حاجی آبادی، ۱۳۹۰: ص ۷۵-۲۱۰).

گروه دوم، برخی از دشمنان اهل بیت و هم عصر سیدالشهداء و امام سجاد(ع) بودند که شماری از معاصرین نام آنها را در شمار شهدای کربلا ضبط کرده‌اند. جبله بن عبدالله از جمله آنهاست، کسی نه تنها جزء شهدای کربلا(خوئی، ۱۹۷۳: ۳۴/۴).

جواهری، ۴۲۱۴: ص ۲۱۰. نمازی، ۱۴۱۵: ۱۱۶/۲. صدر، ۷۲۱۴: ص ۱۴۸. دایره المعارف تشیع، ۱۳۹۰: ۳۱۳/۵. طبسی، ۸۲۱۴: ۳۴۷/۴. محلاتی، ۱۳۳۴: ۵۵/۱. پور امینی، ۱۳۸۸: ص ۱۷۲. شاکر، ۱۳۸۸: ص ۱۱۸ (که در اعلی مراتب وثاقت و جلالت است) مامقانی، ۳۲۱۴: ۳۳۲/۴).

حال آنکه اولین و تنها منبعی که نام وی را در شمار شهدا ذکر کرده، زیارت رجبیه است(ابن طاووس، ۱۴۱۶: ۳۴۵/۳. ر.

ک: مجلسی، ۱۳۹۸: ۳۴۰/۹۸؛ زیارتی که تاریخ آن به قرن هفتم باز می‌گردد و از نظر سند و محتوا مخدوش و قابل اعتماد نیست). ک: رضائی و صالحی حاجی آبادی، ۱۳۸۸: ص ۳۷-۵۷).

از سوی دیگر ابومخنف(۱۵۷ق)، طبری(۳۱۰ق)، ابن اعثم(۳۱۴ق)، ابن اثیر(۶۳۰ق)، نویری(۷۳۳ق) تصریح دارند: در سال ۶۵ قمری جبله بن عبدالله در سرکوب قیام توابین شرکت داشت و فرمانده جناح راست لشکر دشمن بود). ک: ابومخنف،

۱۳۶۴: ص ۳۰۰. طبری، ۱۳۵۸: ۴/۴۶۴. ابن اعثم، ۱۴۱۱: ۶/۲۲۲. ابن اثیر، ۱۳۹۹: ۴/۲۱۸. نویری، بی تا: ۵۳۷/۰۲). با این تفصیل نمیتوان نام جبله بن عبدالله را در شمار شهدای کربلا ضبط کرد). ک: صالحی حاجی آبادی، ۱۳۸۸: «تصحیح چند اشتباه تاریخی رجال شناسان درباره شهیدان کربلا»: ۲۱۶-۱۶۵).

برخی گفته‌اند: جبلهبن عبدالله خثعمی از شهدای کربلا و جبلهبن عبدالله از دشمنان اهل بیت است (فرهنگ فارسی عاشورا، ۱۳۸۹: ۱/ ۱۸۱). اما این تفاوتی نابخاست، زیرا مورخین هنگام بیان جنگ تواین، یک مرتبه نام جبله را با پسوند خثعمی و در چند صفحه بعد، بدون پسوند ذکر کرده‌اند (ر. ک: أبو مخنف، ۱۳۶۴: ص ۹۶۲ و ۳۰۰. طبری، ۱۳۵۸: ۴/ ۶۱ و ص ۴۶۴. ابن اثیر، ۱۳۹۹: ۴/ ۱۸۰ و ص ۲۱۸، در این صفحه نام - جَمَلَه - به جای جَبَلَه ثبت شده است). گروه سوم، کسانی که روز عاشورا در لشکر ابن سعد حضور داشتند، ولی به مرور زمان نام برخی از آنها در شمار شهدای کربلا ضبط شد که به مواردی اشاره میشود.

مورد اول: مهاجر بن اوس که برخی نامش را در شمار شهدای کربلا ضبط کرده‌اند (ابن زبیر، ۱۴۰۳: ص ۲۱۷. ابن احمد، ۱۴۰۵: ص ۲۲۱. ابن محمد مغربی، بی تا: ۳/ ۴۵۲). حال آنکه مهاجر بن اوس در لشکر ابن سعد و از همراهان حربین یزید بود (أبو مخنف، ۱۳۶۴: ص ۱۲۱. طبری، ۱۳۵۸: ۴/ ۵۲۳. شیخ مفید، ۱۴۱۳: ۲/ ۹۹. ابن نما، ۱۳۶۹: ص ۴۳. ابن اثیر، ۱۳۹۹: ۴/ ۶۴. ابن حاتم، بی تا: ص ۵۵۳ و ۵۵۴. ابن طاووس، ۵۲۱۴: ص ۱۵۹). وی به [امام] حسین (ع) گفت: «یا حسین! آیا نمینگری آب فرات چگونه همانند شکم مارها سفید است؟ به خدا از این آب نمینوشی تا از دنیا بروی» (بلاذری، بی تا: ۳/ ۳۹۰).

برخی نقل کردند: تمیم بن حصین فزاری این جمله را به سیدالشهداء (ع) گفت؛ ر. ک: شیخ صدوق، ۱۴۱۷: ص ۱۲۲.

نیشابوری، بی تا: ص ۸۰. ابن حمزه طوسی، ۲۱۴۱: ص ۳۴۱). وی مشارکت در قتل زهیر را داشت (خوارزمی، ۱۴۱۸: ۲/ ۴۲) و یکی از قاتلین امام حسین (ع) بود (ابن جوزی، بی تا: ص ۵۳۲).

مورد دوم: کثیر بن عبدالله که نامش در شهدای کربلا ضبط شده است (ابن زبیر، ۱۴۰۳: ص ۲۱۷. ابن احمد، ۱۴۰۵: ص ۲۲۱. ر.

ک: ابن محمد مغربی، بی تا: ۳ / پاورقی ص ۴۵۲. (حال آنکه به تصریح مورخین، او شروترترین شخص روی زمین بود. وی

پیک ابن سعد برای امام) ع (بود و قصد ترور آن حضرت را داشت) ابومخنف، ۱۳۶۴: ص ۹۶. طبری، ۱۳۵۸: ۴ / ۳۱۰. ر. ک:

نیشابوری، بی تا: ص ۱۸۱. شیخ مفید، ۱۴۱۳: ۲ / ۸۵. ابن اعثم، ۱۴۱۱: ۵ / ۸۷. (عصر عاشورا یکی از اصحاب امام، از میدان فرار کرد و کثیر او را دنبال کرد و هنگامی که دانست او پسرعمویش است، وی را رها کرد) ابومخنف، ۱۳۶۴: ص ۱۵۷. طبری، ۱۳۵۸: ۴ / ۳۳۹. وی ناقل خطبهی زهیر) ر. ک: ابومخنف، ۱۳۶۴: ص ۱۱۹. طبری، ۱۳۵۸: ۴ / ۳۲۳ و ۴۲۳، مشارکت در شهادت زهیر) ابومخنف، ۱۳۶۴: ص ۱۴۹. بلاذری، بی تا: ۳ / ۱۹۶. طبری، ۱۳۵۸: ۴ / ۳۳۶. خوارزمی، ۱۴۱۸: ۲ / ۴۲. ابن شهر آشوب، بی تا: ۴ / ۱۰۴. نویری، بی تا: ۲ / ۲۴۵. ابن کثیر، ۱۴۰۸: ۸ / ۱۹۹ (و شاهد شهادت امام یا یکی از قاتلان آن حضرت بود). ک: العینی، بی تا: ۱۶ / ۴۰۲).

مورد سوم: بکربن حی، نامش در شمار شهدای حملهی اول) قمی، بی تا: ۱ / ۹۲۴. عمادزاده، ۱۳۹۸: ۱ / ۳۸۳. ربانی خلخالی، ۱۳۷۹: ص ۳۷۳ (یا به عنوان شهید کربلا ضبط شده است) مامقانی، ۲۱۳۵: ۱ / ۱۷۷ و ۱۷۸. (اولین منبع در نقل این مطلب گزارش فضیل در قرن دوم است) ابن زبیر، ۱۴۰۳: ص ۲۱۷. ابن احمد، ۱۴۰۵: ص ۲۲۱. اما این مطلب مخدوش است، زیرا اولاً: مطالب متفرد در تسمیه -از جمله شهادت ابن حی- اعتباری ندارد) صالحی حاجی آبادی، ۲۱۳۹: ص ۱۳۱-۱۵۱. (ثانیا: در کتب کهن نام این فرد بکیربن حی از تیمالله ثعلبه ضبط شده که در لشکر ابن سعد بود و عبداللهبن عمیر کلبی را به شهادت رساند) ابومخنف، ۱۳۶۴: ص ۱۳۸. ابومخنف، ۱۳۶۷: ص ۶۲۲، طبری، ۱۳۵۸: ۴ / ۲۳۳. ابن اثیر، ۱۳۹۹: ۴ / ۶۸).

مورد چهارم، عبدالله و عبدالرحمن فرزندان قیسبن ابی عروه غفاری، از جمله شهدای کربلا هستند(ابن زبیر، ۱۴۰۳:

ص ۲۱۷. ابن احمد، ۱۴۰۵: ص ۱۲۱. ر. ک: ابن محمد مغربی، بی تا: ۳/ پاورقی ص ۴۵۲. پور امینی، ۱۳۸۸: ص ۱۸۲ (که در حمله اول شهید شدند) شاکر، ۱۳۸۸: ص ۵۵۲. اولین منبع در ذکر شهادت آنها کتاب «تسمیة من قتل» است(ابن زبیر، ۱۴۰۳:

ص ۲۱۷. ابن احمد، ۱۴۰۵: ص ۱۲۱)، اما همانگونه که بیان شد مطالب متفرد در این کتاب قابل تامل بوده(صالحی حاجی آبادی، ۲۱۳۹: ص ۱۳۱-۱۵۱) و بر خلاف مدعای این کتاب، به تصریح کتب کهن عبدالله و عبدالرحمن فرزندان عزره غفاری از شهدا هستند(أبومخنف، ۱۳۶۴: ص ۱۵۱. طبری ۱۳۵۸: ۴/ ۳۳۷. ابن کثیر، ۱۴۰۸: ۸/ ۰۰۲)، نه فرزند قیسبن ابی عروه

گرچه برخی نام پدرشان را ابی عروه غفاری ثبت کردند(نیشابوری، بی تا: ص ۱۸۷، شیخ صدوق، ۱۴۱۷: ص ۴۲۲)، اما با توجه به اصول پژوهش در تاریخ، عبدالله فرزند عزره غفاری است. مورخین نقل کردند: به دستور مختار سر از تن عبدالرحمن بنأبی خشکاره بجلی و عبداللهبن قیس خولانی جدا شد، زیرا در کربلا اموال امام(ع) به غارت بردند(أبومخنف، ۱۳۶۴:

ص ۲۳۷. طبری، ۱۳۵۸: ۴/ ۹۲۵-۵۳۰. ابن اثیر، ۱۳۹۹: ۴/ ۴۹۲، ر. ک: شیخ طوسی، بی تا: ص ۴۴۲. ابن نما، ۱۴۱۶: ۳۲۱ و ۴۲۱. مجلسی، ۱۳۹۸: ۴۵/ ۳۷۶).

گروه چهارم، اصحاب امام حسین(ع) که در کربلا بودند، اما به علل مختلف شهید نشدند و علی رغم این نامشان در شمار شهدای کربلا ضبط شده است. از جمله می‌توان به افراد ذیل اشاره کرد.

مورد اول، عقبه بن سمعان که با توجه به سلام در زیارت رجبیه و عبارت ابتدای این زیارت «سپس توجه کن و به شهداء سلام بده» ابن طاووس، ۱۴۱۶: ۳/ ۳۴۴. شهید اول، ۱۴۱۰: ص ۱۵۱. مجلسی، ۱۳۹۸: ۹۸/ ۳۴۰، (از جمله شهداست) ابن طاووس، ۱۴۱۶: ۳/ ۳۴۴. شهید اول، ۱۴۱۰: ص ۱۵۱. مجلسی، ۱۳۹۸: ۹۸/ ۳۴۰. حال آنکه اولاً، زیارت رجبیه اعتباری ندارد. ر. ک: رضائی و صالحی حاجی آبادی، ۱۳۸۸: ص ۳۷-۵۷. ثانیاً، مورخین تصریح کردند: روز عاشورا عقبه اسیر و چون غلام بودن آزاد شد. وی وقایعی از قیام عاشورا را نقل کرده است (ابومخنف، ۱۳۶۷: ص ۱۷۰ و ۱۷۷. ابومخنف، ۱۳۶۴:

ص ۶۷، ۸۴، ۲۹، ۱۰۰. طبری، ۱۳۵۸: ۴/ ۳۰۳، ۳۰۸، ۳۱۳. ابن اعثم، ۱۴۱۱: ۵/ ۷۸. شیخ مفید، ۱۴۱۳: ۲/ ۸۰ و ۲۸ و ۲۸.

طبرسی، بی تا: ص ۲۳۲. ابن اثیر، ۱۳۹۹: ۴/ ۵۴، پس وجهی ندارد نام او در شمار شهدای کربلا ضبط شود.

مورد دوم، سواربن ابی حمیر، که به تصریح برخی در حمله اول شهید شد (ابن شهر آشوب، بی تا: ۴/ ۱۱۳. قریشی، ۹۲۱۴:

۸۷۲. معتمد الدوله، ۱۳۹۴: ۱/ ۴۰۳. محدثی، ۱۳۷۴: ص ۲۳۲. کمرهای، ۲۱۳۶: ص ۱۷۴؛ حال آنکه سواربن ابی حمیر روز عاشورا مجروح و مدتی بعد از عاشورا از دنیا رفت. ر. ک: بلاذری، بی تا: ۳/ ۴۰۵. مشهدی، ۱۴۱۹: ص ۴۹۵. ابن طاووس، ۱۴۱۶: ۳/ ۸۰. ابن زبیر، ۱۴۰۳: ص ۱۷۳. ابن احمد، ۱۴۰۵: ص ۲۲۱.)

مورد سوم، مرقعین ثمامه، که نامش در شمار شهدای کربلا ضبط شده است (کمرهای، ۲۱۳۶: ص ۱۷۴. عمادزاده، ۱۳۹۸: ۱/ ۴۲۴. ربانی خلخالی، ۱۳۷۹: ص ۴۷۶). حال آنکه مرقع روز عاشورا به شهادت نرسید، بلکه به دلیل قبول امان نامه (ابومخنف،

۱۳۶۴: ص ۲۰۲. بلاذری، بی تا: ۳ / ۴۱۱، لازم به ذکر است بلاذری نام پدرش را قمامه ضبط کرده. طبری، ۱۳۵۸: ۴ / ۳۴۷. ابن اثیر، ۱۳۹۹: ۴ / ۸۰. نویری، بی تا: ۲ / ۴۶۳) یا اسارت(دینوری، ۱۹۶۰: ص ۵۹۲. ابن عدیم، ۱۴۰۸: ۶ / ۶۳۰۲. ابن کثیر، ۱۴۰۸: ۸ / ۵۲) و یا جراحت زنده ماند(کلبی، ۱۴۰۷: ص ۱۸۱. بلاذری، بی تا: ۱۱ / ۱۸۳. سمعانی، ۱۴۰۸: ۱ / ۵۰۴).

مورد چهارم، طرحبن عدی که نامش به عنوان شهید کربلا ضبط شده است(ناشناس، ۱۳۳۰: ص ۴۴. ناشناس، ۲۱۳۶: ص ۱۱۳. سپهر، ۱۳۶۸: ۲ / ۳۱۱. ده سرخی، ۱۴۱۷: ۲ / ۱۴۱. طبسی، ۵۲۱۴: ص ۳۸۷. ذهنی، ۱۳۸۷: ص ۴۳۹. طبسی، ۵۲۱۴:

ص ۳۸۷. شاکر، ۱۳۸۸: ص ۸۰۲. طباطبائی قمی، بی تا: ۱ / ۱۹۰)، حال آنکه اساسا طرمح در کربلا حضور نداشت و قبل از آنکه به کربلا برسد در نزدیکی عذیب الهجانان خبر شهادت امام را شنید و از همانجا بازگشت(ابومخنف، ۱۳۶۷: ص ۱۷۵ و ۱۷۶. ابومخنف، ۱۳۶۴: ص ۹۰. طبری، ۱۳۵۸: ۴ / ۳۰۷. مسکویه، ۱۳۶۶: ۲ / ۲۶. ابن اثیر، ۱۳۹۹: ۴ / ۵۰. ابن کثیر، ۱۴۰۸: ۸ / ۱۸۸.)

نتیجه

با توجه به آنچه بیان شد بدست آمد، در پژوهشهای تاریخی افزون بر تتبع و تحقیق، باید ضمن در نظر گرفتن اصول و قواعد پژوهش در تاریخ و گزارشهای متفاوت، گزارش ارجح انتخاب و دیگر گزارشها مورد نقد و بررسی قرار گیرد؛ به سخن دیگر در بحث تحقیق نباید به هر کتابی اعتماد کرد؛ از همین روی هر تحقیقی باید بر پایه‌ی گزارشهای زیربنایی و معتبر نهادینه شود تا ضمن ارائه نکات نزدیک به واقع، مطالب ناراست تاریخی منتشر نشود، همانگونه که قریب به اتفاق کتب و مقالات منتشر شده پیرامون قیام امام حسین(ع) بخاطر

بی توجهی به اصول و قواعد پژوهش و جرح و تعدیل نکردن گزارشهای مختلف باعث شدند مطالب ناراستی فراوانی راجع به این قیام و در مورد نام شهدای نینوا منتشر شود که در این میان نام برخی از دشمنان اهل بیت و امام حسین(ع) یا برخی اسامی مجهول در تاریخ به عنوان شهید کربلا ثبت شده است.

منابع عربی

- ۱) (ابن اثیر، علی) ۱۳۹۹ق، (الکامل فی التاریخ، بیروت: دار صادر.
- ۲) (ابن احمد، حمید) ۱۴۰۵ق، (الحدائق الوردیة فی مناقب ائمة الزیدیة، دمشق: دارالاسامة، چاپ دوم.
- ۳) (ابن اعثم، احمد) ۱۴۱۱ق، (الفتوح، تحقیق: علی شیری، بیروت: دارالاضواء.
ابن جوزی، سبط) بی تا، (تذکره الخواص، طهران: مکتبه نینوا.
ابن جوزی، عبدالرحمن) ۲۱۴۱ق، (المنتظم فی تاریخ الامم و الملوک، تحقیق: محمد عبدالقادر و مصطفی عبدالقادر، بیروت: دار الکتب العلمیة.
- ۴) (ابن حاتم، یوسف) بی تا، (الدر النظیم، قم: موسسه النشر الاسلامی.
ابن حجر، احمد) ۱۴۰۴ق، (تهذیب التهذیب، بیروت: دارالفکر.
ابن حجر، احمد)، ۶۲۱۴ق، (الاصابة فی تمییز الصحابة، تحقیق: عادل احمد و علی محمد، بیروت: دار الکتب العلمیة. [۲]
- ۵) (ابن حمزه طوسی، محمد) ۲۱۴۱ق، (التاقب فی المناقب، تحقیق: نبیل رضا، قم: موسسه الانصاریان، چاپ دوم.
- ۶) (ابن دمشقی، محمد) ۱۴۱۶ق، (جواهر المطالب فی مناقب الامام علی، تحقیق: محمدباقر محمودی، قم: مجمع احیاء الثقافه الاسلامیة.

- ۷) (ابن زبیر، فضیل) ۱۴۰۳ق (، الامالی الخمیسیه) تسمیه من قتل مع الحسین (، بیروت: عالم الکتب، چاپ سوم.
- ۸) (ابن سعد، محمد) ۱۴۱۵ق (، ترجمه الإمام الحسین و مقتله من القسم غیر المطبوع من کتاب الطبقات الكبير، تحقیق: عبدالعزیز الطباطبائی، قم: مؤسسه آل البيت.
- ۹) (ابن شهر آشوب، محمد) بی تا، مناقب آل ابیطالب، قم: انتشارات علامه.
- ۱۰) (ابن صباغ، علی) ۲۲۱۴ق (، الفصول المهمه فی معرفه الأئمه، تحقیق: سامی الغریری، قم: دار الحديث.
- ۱۱) (ابن طاووس، علی) ۵۲۱۴ق (، الملهوف فی قتلی الطفوف، تحقیق: فارس تبریزیان «الحسون»، تهران: دارالاسوه، چاپ چهارم.
- ۲۱) (ابن طاووس، علی)، ۱۴۱۶ق (، الاقبال بالأعمال الحسنه، تحقیق: جواد القیومی، قم: مکتب الاعلام الاسلامی.
- ۱۳) (ابن عدیم، عمر) ۱۴۰۸ق (، بغیه الطلب فی تاریخ حلب، تحقیق: سهیل زکار، بیروت: مؤسسه البلاغ.
- ۱۴) (ابن عساکر، علی) ۱۴۱۵ق (، تاریخ مدینه دمشق، تحقیق: علی شیر، بیروت: دارالفکر.
- ابن کثیر، اسماعیل) ۱۴۰۸ق (، البدايه و النّهایه، تحقیق: علی شیر، بیروت: داراحیاء التراث العربی.
- ۱۵) (ابن محمد مغربی، نعمان) بی تا، شرح الاخبار فی فضائل الائمه الاطهار، تحقیق: محمد حسینی، قم: مؤسسه النشر الاسلامی.
- ابن نما، جعفر) ۱۴۱۶ق (، ذوب النصار فی شرح الثار، تحقیق: فارس حسون، قم: النشر الاسلامی. [?]

- ۱۶) ابن نما، محمد(۱۳۶۹ق)، مثيرالأحزان، النجف الاشرف: المطبعة الحيدرية.
- ۱۷) أبو مخنف، لوط(۱۳۶۴ق)، مقتل الحسين، تحقيق: حسن غفاري، قم: حسن غفاري، چاپ دوم.
- ۱۸) أبو مخنف، لوط(۱۳۶۷ش)، وقعة الطف، تحقيق: محمد هادي يوسفی، قم: النشر الاسلامی.
- ۱۹) ابی الفداء، اسماعیل(بی تا)، المختصر فی اخبار البشر تاریخ ابی الفداء، بیروت: دار المعرفة.
- ۲۰) الاصفهانی، ابوالفرج(۱۹۷۰م)، مقاتل الطالبیین، تحقيق: احمد صقر، بی جا: اسماعیلیان، چاپ دوم.
- ۱۲) امین، محسن(، ۱۴۰۳ق)، اعیان الشیعة، بیروت: دار التعارف.
- ۲۲) بلاذری، احمد(بی تا)، جمل من انساب الاشراف، تحقيق: سهیل و ریاض، بیروت: دارالفکر.
- ۳۲) جواهری، محمد(۴۲۱۴ق)، المفید من معجم رجال الحديث، قم: مکتبه المحلاتی، چاپ دوم.
- ۴۲) خوارزمی، موفق(۱۴۱۸ق)، مقتل الحسين، تحقيق: محمد السماوی، قم: انوارالمهدی.
- ۵۲) خوئی، ابوالقاسم(۱۹۷۳م)، معجم رجال الحديث، نجف الاشرف: مطبعة الآداب.
- ۶۲) دینوری، احمد(، ۱۹۶۰م)، الأخبار الطوال، تحقيق: عبدالمنعم، قاهرة: داراحیاء الكتب العربی.
- ذهبی، محمد(۹۲۱۴ق)، سیر اعلام النبلاء، بیروت: موسسه الرساله، چاپ دوم.
- ۷۲) سمعانی، عبدالکریم(۱۴۰۸)، الانساب، بیروت: دار الجنان.
- ۸۲) شهید اول، محمدبن مکی(۱۴۱۰ق)، المزار، تحقيق: مدرسه الامام المهدي، قم: مدرسه الامام المهدي.
- ۹۲) شیخ صدوق، محمدبن علی(۱۴۱۷)، الامالی، قم: موسسه البعثه.

شیخ طوسی، محمدبن حسن(بی تا)، الامالی، قم: داوری، بی تا.
۳۰) شیخ مفید، محمدبن محمد، ۱۴۱۳ق، (الارشاد فی معرفه حجج الله علی العباد، تحقیق: موسسه آل البيت، قم:

الموتمرالعالمی لالفیه الشیخ المفید.

۳۱) صدر، محمدباقر(۷۲۱۴ق)، الحسین یکتب قصته الأخیره، تحقیق: صادق جعفر الرزاق، قم: لسان الصدق.

۲۳) صدفی(۲۱۴ق)، الوافی بالوفیات، تحقیق: احمد ارناووط و ترکی مصطفی، بیروت: دار احیاء التراث.

۳۳) طبرسی، فضل بی تا، اعلام الوری باعلام الهدی، بی جا: دارالکتب الاسلامیه، چاپ سوم.
۳۴) طبرسی، فضل(۱۴۰۶ق)، تاج الموالید فی موالید الأئمّه و وفیاتهم، قم: مکتبه مرعشی نجفی.

۳۵) طبری شیعی، محمد(۱۴۱۳ق)، دلائل الإمامه، تحقیق: قسم الدراسات الاسلامیه، قم: موسسه البعثه.

طبری، محمد(۱۳۵۸ق)، تاریخ طبری، قاهره: الإستقامه.

۳۶) طبسی، محمدجعفر و مولائی، عزت الله(۸۲۱۴ق) مع الרכب الحسینی من المدینة إلى المدینة، قم: زمزم هدایت، چاپ سوم.

۳۷) طبسی، محمدرضا(۵۲۱۴ق)، مقتل الإمام الحسین، تحقیق: محمد امین، بیروت: دار الولا.

۳۸) عینی، محمود(بی تا)، عمدۀ القاری، بیروت: دار احیاء التراث العربی.

۳۹) قریشی، عبدالامیر(۹۲۱۴)، البالغون الفتح فی کربلاء، بیروت: بیت العلم للنابهین.

۴۰) کلبی، هشام(۱۴۰۷ق)، جمهره النسب، تحقیق: ناجی حسن، بیروت: عالم الکتبی.

- ۴۱) مامقانی، عبدالله(۲۱۳۵ق)، تنقیح المقال فی علم الرجال، النجف الاشرف: المطبعة المرتضویة.
- ۲۴) مامقانی، عبدالله(۳۲۱۴ق)، تنقیح المقال فی علم الرجال، تحقیق و استدرک: محی الدین المامقانی، قم: موسسه آل البيت لاحیاء التراث.
- ۴۳) مجلسی، محمدباقر(۱۳۹۸ق)، بحار الانوار، طهران: مکتبه الاسلامیه، چاپ سوم. [۲]
- مزی، جمال الدین(۱۴۱۳ق)، تهذیب ال کمال فی اسماء الرجال، تحقیق: بشار عواد، بیروت: الرساله.
- ۴۴) مسعودی، علی(۱۳۸۵ق)، مروج الذهب و معادن جوهر، تحقیق: یوسف اسد داغر، بیروت: دار الاندلس.
- ۴۵) مسکویه، ابوعلی(۱۳۶۶ش)، تجارب الامم، تحقق: ابوالقاسم امامی، طهران: دار سروش.
- ۴۶) مشهدی، محمدبن جعفر(۱۴۱۹ق)، المزار الکبیر، تحقیق: جواد قیومی، قم: موسسه النشر الاسلامی .
- ۴۷) مقریزی، احمد(۱۴۲۰)، امتاع الاسماع بالنبی من الاحوال و الاموال و الحفده و المتاع، تحقیق: محمد عبدالحمید، بیروت: دارالکتب العلمیه.
- ۴۸) نمازی، علی(۱۴۱۵ق)، مستدرکات علم رجال الحدیث، طهران: ابن مولف.
- ۴۹) نویری، احمد(بی تا)، نهیة الأرب فی فنون الأدب، القاهرة: وزارة الثقافة و الإرشاد.
- ۵۰) نیشابوری، فتال(بی تا)، روضة الواعظین، قم: منشورات الرضی.
- ۵۱) یعقوبی، احمد(بی تا)، تاریخ یعقوبی، بیروت: دار صادر.
- منابع فارسی
- ۱) پور امینی، محمدباقر(۱۳۸۸ش)، چهرهها در حماسه کربلا، قم: بوستان کتاب.

- ۲) دایرة المعارف تشیع) ۱۳۹۰، تهران: حکمت.
- ۳) ده سرخی، محمود) ۱۴۱۷ق (رمز المصیبه، قم: مؤلف، چاپ دوم.
- ۴) ذهنی، سید جواد) ۱۳۸۷ش، مقتل الحسین از مدینه تا مدینه، تهران: پیام حق، چاپ چهارم.
- ۵) ربانی خلخالی، علی) ۱۳۷۹ش، چهره درخشان حسین بن علی، قم: مکتب الحسین، چاپ ششم.
- ۶) سپهر، محمد) ۱۳۶۸ش، ناسخ التواریخ، تهران: کتابخانه اسلامیة، چاپ سوم.
- ۷) سنگری، محمدرضا) ۱۳۸۸ش، آینه داران آفتاب، تهران: چاپ و نشر بین الملل، چاپ سوم.
- ۸) شاکر، ابوالقاسم و ... ۱۳۸۸ش، شهدای کربلا، قم: زمزم هدایت، چاپ سوم.
- ۹) صالحی حاجی آبادی، ابراهیم، شهدای نینوا) ۱۳۹۷ش، تهران: نگاه معاصر.
- ۱۰) طباطبائی قمی، تقی) بی تا، شهید کربلا از قبل ولادت تا بعد از شهادت، مصحح: عباس حاجیان، اصفهان: حسینیه عمادزاده.
- ۱۱) عمادزاده، حسین) ۱۳۹۸ق، زندگانی حضرت ابی‌عبدالله الحسین، تهران: بی جا، چاپ پنجم.
- ۲۱) قمی، عباس) بی تا، منتهی الآمال در احوالات نبی و آل، بی جا: جاویدان.
- ۱۳) کمرهای، خلیل) ۲۱۳۶ش، یک شب و روز عاشورا، تهران: امیر کبیر. [۲]
- ۱۴) محدثی، جواد) ۱۳۷۴ش، فرهنگ عاشورا، قم: نشر معروف.
- ۱۵) محلاتی، ذبیح الله) ۱۳۳۴ش، فرسان الهیجاء در شرح احوالات اصحاب سیدالشهداء، بی جا: کتابفروشی بوذر جمهری مصطفوی.
- ۱۶) معتمد الدوله، فرهادمیرزا) ۱۳۹۴ق، قمقام زخار و صمصام بتار، تهران: کتابفروشی اسلامیة.

۱۷) ناشناس(۱۳۳۶ش)، مقتل الحسین و مصرع اهل بیته و اصحابه فی کربلا، قم: منشورات الرضی، چاپ دوم.

۱۸) ناشناس، مقتل ابی مخنف، (۱۳۳۰ق) چاپ سنگی، به قلم محمد تقی بن خلیل التبریزی، هشتم شوال. [۲]

نشریات

۱) رضائی، مجید و صالحی حاجی آبادی، ابراهیم) ۱۳۸۸ش، «پژوهشی در سند و محتوای زیارت رجبیه»، فصلنامه علمی پژوهشی تاریخ، سال چهارم، شماره پانزدهم، ص ۳۷-۵۷.

۲) صالحی حاجی آبادی، ابراهیم) ۱۳۸۷ش، «اصول و قواعد پژوهشی تاریخ» مطالعه ی موردی واقعه کربلا»، فصلنامه علمی - پژوهشی تاریخ، شماره دهم، ص ۵۱- ۸۰.

۳) صالحی حاجی آبادی، ابراهیم) ۱۳۸۸ش، «تصحیح چند اشتباه تاریخی رجال شناسان درباره شهیدان کربلا»، فصلنامه تاریخ در آینه پژوهش، شماره ۲۲، ص ۲۱۶- ۱۶۵.

۴) صالحی حاجی آبادی، ابراهیم) ۱۳۹۰ش، «لزوم تبار شناسی برخی از شهدای کربلا»، فصلنامه علمی - پژوهشی پژوهشنامه تاریخ، شماره ۲۲، ص ۷۵- ۲۱۰.

۵) صالحی حاجی آبادی، ابراهیم) ۱۳۹۲ش، «تسمیه من قتل در ترازوی نقد»، فصلنامه علمی - پژوهشی پژوهشنامه تاریخ، شماره ۳۰، ص ۱۳۱- ۱۵۱.

۶) صالحی حاجی آبادی، ابراهیم) ۱۳۸۸ش، «پژوهشی در هویت تاریخی مقتل ابی مخنف»، فصلنامه علمی - پژوهشی تاریخ نگری و تاریخ نگاری، شماره ۲۸، ص ۷۴-۵۱.

A study on the name and number of martyrs of Nineveh

Ebrahim salehi hajiabadi

Islamic history phd student in bagherololume university

salehi.ebrahim114@gmail.com

The martyrs of Nineveh were the uniques of world and of the best and the most loyal companions of Imam Hussain (AS), which because of the reliance on invalid or poor sources

over time, many names have been added to them that can be divided into several groups.

Individuals who didn't exist. 2 The enemies of Ahlul-Bayt who were contemporaneous with Imam Hussein (AS), and their names have been recorded among the martyrs of Karbala. 3 Persons who were amongst army of Ibn Sa'd on Ashura, but the names of some of them were recorded as martyrs of Karbala. 4 Those who were in the army of Imam Hussein (AS), but survived because of captivity, injury, acceptance of a safe-conduct from the enemy or escape from the battlefield, and yet their names have been recorded amongst the martyrs of Karbala. Therefore, it is necessary and essential to know the identity and number of companions of Imam Hussain (AS) and determine the names of the martyrs of Karbala and distinguish them from others.

Key words: Nineveh martyrs, number, name, poor and invalid resources, different reports